

### ARİSTO

#### 1.Bölüm

< Duyum, Deney, Sanat, Bilim, Bilgelik >

Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler. Duyularımızdan aldığımız zevk, bunun bir kanıtıdır. Çünkü onlar, özellikle de diğerlerinden fazla olarak görme duyusu, faydaları dışında bizzat kendileri bakımından da bize zevk verirler. Çünkü sadece eylemle ilgili olarak değil, herhangi bir eylemde bulunmayı düşünmediğimizde de görmeyi, genel olarak, bütün diğer herşeyetercih ederiz . Bunun nedeni, görmenin, bütün duyularımız içinde bize en fazla bilgi kazandırması ve şeyler arasındaki birçok farkı göstermesidir.

Hayvanlar doğaları gereği, duyum yetisine sahiptirler. Ancak o, bazılarında hafızayı meydana getirdiği halde, diğerlerinde meydana getirmez. Bundan dolayı bu birinciler, hatırlama yeteneğine sahip olmayan sonunculardan daha zeki ve öğrenmeye daha yeteneklidirler. Arılar ve benzeri türden bütün diğer hayvanlar gibi sesleri işitme yetisine sahip olmayan varlıklar, öğrenme yeteneğine sahip olmaksızın zekidirler. Hafızanın yanında işitme yetisine de sahip olan hayvanlar ise, öğrenme yeteneğine de sahiptirler.

Ne olursa olsun, insanın dışındaki hayvanlar sadece imgeler ve hatıralara sahip olarak yaşarlar. Onların deneysel bilgiden çok az bir pay almalarına karşılık insan cinsi sanat ve akıl yürütmeye kadar yükselir. İnsanlarda deney, hafızadan çıkar. Çünkü aynı şeye ilişkin birkaç hatıra, sonunda, tek bir deney meydana getirir. Ve deney, sanat ve bilimle hemen hemen aynı yapıda bir şey gibi görünmektedir. Ancak arada şu fark vardır ki insanlar, bilim ve sanata deney aracılığıyla ulaşırlar. Çünkü Polos'un haklı olarak dediği gibi “deney, sanatı; deneysizlik, ise rastlantıyı yaratmıştır”. Şimdi deneyle kazanılmış bir dizi kavramdan bir nesnelere sınıfına ilişkin tümel bir yargı oluşturulduğunda sanat ortaya çıkar. Çünkü filanca ilacın filanca hastalığa yakalanmış Kallis'a, sonra Sokrates'e ve diğer birçoklarına iyi geldiğinin ilişkin bir yargının oluşturulması işi deneyin alanına aittir. Buna karşılık onun bu hastalığa yakalanmış olan, belli bir yapıya sahip bulunan, belli bir sınıfın içine giren tüm insanlara, örneğin flegmatiklere, bilyölere veya fiyevrölere iyi geldiğine ilişkin bir yargının oluşturulması işi sanatın alanına giren bir konudur.

Pratikle ilgili olarak deney, hiçbir bakımdan, sanattan daha aşağı bir şey olarak görünmemektedir. Hatta deney sahibi insanların, deney olmaksızın kavrama sahip olan insanlardan daha fazla başarıya eriştiklerini görürüz. Bunun nedeni deneyin bireysel olanın, sanatın ise tümel olanın bilgisi olmasıdır. Her türlü eylem ve meydana getirme ise bireysel olanı konu alır. Çünkü tedavi eden hekimin iyileştirdiği, ilineksel olarak alınması dışın-da «insan» değil, Kallias veya Sokrates'tir veya ilineksel olarak bir insan olma durumunda bulunan diğer herhangi bir benzeri bireysel ad taşıyan kişidir. O halde deney olmaksızın kavrama sahip olan ve tümeli bilen, ancak onda içerilmiş bulunan bireyseli bilmeyen bir insan, sık sık tedavi yanlıları yapacaktır. Çünkü tedavi edilmesi gereken, bireydir. Bununla birlikte bilgi ve anlama yetisinin deneyden çok sanata ait olduğunu düşünür ve sanat erbabının, deney sahibi kişilerden daha bilge olduğunu kabul ederiz (ki

bu Bilgelik'in her türlü durumda daha ziyade bilgiye bağlı olduğunu gösterir). Bunun nedeni, bu birincilerin nedeni bilmeleri, diğerlerinin bilmemeleridir. Çünkü deney sahibi insanların bir şeyin olduğunu bilip neden olduğunu bilmemelerine karşılık diğerleri «niçin»i ve «neden»i bilirler. Yine bundan dolayı her meslekte ustalara, basit işçilerden dahafazla değer verir ve onların basit işçilerden daha bilgili, daha bilge olduklarını düşünürüz. Çünkü onlar yapılan şeylerin nedenlerini bilirler. İşçiler, ateşin yakmasında olduğu gibi bir işi yapan, ancak ne yaptığını bilmeksizin onu yapan cansız varlıklara benzerler. Yalnız cansız şeylerin işlevlerinden herbirini doğal bir eğilimle yerine getirmelerine karşılık, işçiler işlerini alışkanlıkla yaparlar. O halde ustaları gözümüzde daha bilge kılan şey, iş yapabilme yetenekleri değildir; kavrama sahip olmaları ve nedenleri bilmeleridir.

Ve genel olarak bilen insanı bilmeyen insandan ayırdeden şey, birincinin öğretebilme yeteneğidir. Sanatın, deneyden daha gerçek bilgi olduğuna inanmamızın nedeni de budur. Çünkü sanatkârlar, öğretebilirler; ama deney sahibi insanlar, öğretmezler.

Sonra, bireysel şeylerle ilgili olarak bize en güvencilir bilgileri verdikleri halde duyularımızdan hiçbirine bilgelik olarak bakmayız. Çünkü onlar bize hiçbir şeyin nedenini, örneğin ateşin neden sıcak olduğunu söylemezler; sadece onun sıcak olduğunu söylerler.

O halde ortak duyuları aşan herhangi bir sanatı ilk olarak bulan bir kişi haklı olarak insanların hayranlığını kazanmıştır. Bu hayranlığın temelinde yalnızca onun buluşlarının faydalı olması değil, bilgeliği ve geri kalan insanlardan üstün olması bulunmaktaydı. Sonraları bazıları hayatın zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya, diğerleri onu zevkli kılmaya yönelik sanatlar yaratıldığında, bu sonuncuların yaratıcıları her zaman doğal olarak birincileri yaratanlardan daha bilge kişiler olarak görülmüşlerdir. Bunun nedeni onların bilimlerinin faydaya yönelik olmaması idi. Ne zevk vermeyi, ne de hayatın ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bilimlerin tüm bu buluşların varlıklarını ortaya koymalarından sonra bulunmuş olmalarının ve onların ilk kez boş zamana sahip olmuş ülkelerde ortaya çıkmış olmalarının nedeni de budur. Bundan dolayı matematik sanatlar Mısır'da doğmuşlardır. Çünkü orada rahipler sınıfının çok boş zarnanı vardır.

“Ahlak”ta sanat, bilim ve aynı türden diğer disiplinler arasında hangi farkların bulunduğu işaret ettik. Ancak şu andaki tartışmamızın amacı, herkesin Bilgelik diye adlandırılan şeyden, varlıkların ilk nedenleri ve ilkelerini ele alan şeyi anladığını göstermektir. Bundan dolayı yukarda söylediğimiz gibi deney sahibi insanın basit olarak herhangi bir duyu algısına sahip olan insandan, sanatkârın deney sahibi insandan, ustanın işçiden, daha bilge olduğu düşünülür ve teorik türden bilginin pratik türden bilgiden daha fazla bilgelik olduğu kabul edilir. O halde bilgeliğin, belli bazı ilke ve nedenlere ilişkin bilgi olduğu apaçaktır.

## 2.Bölüm

### <Felsefenin Mahiyeti>

Araştırmamızın konusu bu bilim olduğuna göre incelememiz gereken, Bilgelik'in hangi tür nedenlerin ve ilkelerin bilimi olduğudur. Bilge kişi üzerine genellikle sahip olduğumuz görüşleri göz önüne aldığımız takdirde bu sorunun cevabı hiç kuşkusuz çok daha açıklık kazanacaktır.

Önce bilge kişinin her birini ayrıntılı olarak bilmemekle birlikte, mümkün olduğu ölçüde her şeyi bilen bir kişi olduğunu düşünürüz. İkinci olarak güç ve insanlar tarafından bilinmesi kolay olmayan şeylen bilme gücüne sahip olan insanın bilge kişi oluşunu düşünürüz (Çünkü duyu algısı, bütün insanlarda ortak olduğundan, kolaydır ve Bilgelik'le hiçbir ilgisi yoktur) . Sonra bilimin her dalında nedenleri daha kesin bir biçimde bilen ve öğretme gücüne sahip olan, daha bilgedir. Sonra bilimler arasında kendileri için ve sırf bilmek amacıyla aranan bilimler. sonuçlarından dolayı aranan bilimlerden daha fazla bilgeliktirler. Nihayet yönetici bir bilim, bizim gözümüzde, kendisine tâbi olan bir bilimden daha fazla bilgeliktir. Çünkü bilge kişi, kendisine emredilen kişi değildir; tersine onun başkalarına emretmesi gerekir. Onun başkalarına değil, tersine daha az bilge olanın ona itaat etmesi gerekir.

O halde Bilgelik ve bilge kişi hakkında sahip olduğumuz düşüncelerimiz, sayı ve tür bakımından bunlardır. Şimdi bu özellikler içinde, her şeyi bilmenin, en yüksek ölçüde tümelin bilgisine sahip olana ait olması gerekir. Çünkü o, bir anlamda, tümelin içine giren bütün özel durumları bilir. Sonra bu şeyler, yani en tümeller~ genel olarak insanlar tarafından bilinmeleri en zor olan şeylerdir. Çünkü onlar, duyulardan en uzak olanlardır. Sonra bilimler arasında en kesin olanlar, ilk ilkelerle en çok uğraşanlardır. Çünkü daha az ilke içeren bilimler ilave ilkeler içeren bilimlerden, örneğin aritmetik, geometriden' daha kesindirler. Sonra bir bilim ne ölçüde nedenleri araştırıyorsa o ölçüde öğreticidir. Çünkü öğretmek, her şeyin nedenlerini söylemektir. Sonra bilmek ve anlamak için bilmek ve anlamaya, en çok en fazla bilinebilir olanın bilgisinde rastlanır (çünkü bilmek için bilmeyi seçen kişi, her şeyden çok en gerçek anlamda bilgiyi seçecektir. En fazla bilinebilir olanın bilgisi de böyle bir bir bilgidir). Şimdi ilk ilkeler ve nedenler en fazla bilinebilir şeylerdir. Çünkü onlar sayesinde ve onlar aracılığıyla bütün diğer şeyler bilinirler. Onların kendileri, kendilerine bağlı olan şeyler ar acılığıyla bilinmezler. Her şeyin hangi amaçla yapılması gerektiğini bilen, bilimler içinde en üstün, herhangi bir tabi bilimden daha üstün olan bilimdir. Bu amaç, her şeyin iyiliği ve genel olarak doğanın bütününde en yüksek iyi olan şeydir. Bütün bu ölçütler, söz konusu adın aynı bilime ait olduğunu göstermektedir. Bunun ilk ilkeler ve nedenleri araştıran bir bilim olması gerekir. Çünkü İyi olan, yani erek, nedenlerden biridir.

Öte yandan bunun «poetik» bir bilim ( meydana getirmenin bilimi ) olmadığını, en eski filozofların tarihi de açıkça göstermektedir. Çünkü şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapma'ya iten şey, hayret olmuştur. Onlar başlangıçta açık güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler ve ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları, nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır. Şimdi bir sorunu farketmek ve hayret etmek, kendisinin bilgisiz olduğunu kabul etmektir (Bundan dolayı efsaneyi seven de bir anlamda bilgeliği severdir. Çünkü

efsane, hayret verici şeylerden meydana gelir). Şimdi bilgisizlikten kurtulmak için felsefe yapmaya giriştiklerine göre, onlar, kuşkusuz herhangi bir faydacı amaçla değil, sırf bilmek için bilimin peşine düşmüşlerdi. Olaylar da bunu doğrulamaktadır: Çünkü hemen hemen hayatın bütün ihtiyaçları ve konforu ile ilgili şeyler tatmin edilmiş olduğunda böyle bir bilgi aranmaya başlanmıştır. O halde bizim onu başka herhangi bir yarar için aramadığımız açıktır. Nasıl ki bir başkasının amacı için değil, kendi amacı için var olan insana özgür insan diyorsak, aynı şekilde bu bilimi biricik özgür bilim olarak aramaktayız. Çünkü yalnızca o, kendi amacı için vardır.

Bundan dolayı haklı olarak, ona sahip olmaya insanın gücünün ötesinde olan bir şey gözüyle bakılabilir. Çünkü insan doğası birçok bakımdan sınırlıdır. Dolayısıyla Simonides'e göre «yalnız Tanrı bu imtiyaza sahip olabilir». Ve insanın kendine uygun olan bilgiyi aramakla yetinmemesi doğru değildir. O halde eğer şairlerin sözlerinde bir gerçek payı varsa ve kıskanma, tanrısal güç için doğal bir şeyse, bunlar, herhalde herşeyden önce bu durum için geçerli olacaklardır ve bu bilgide sivrilmiş olan, bahtsız biri olacaktır. Ancak ne tanrısal gücün kıskanç olması kabul edilebilir (tersine atasözü ile birlikte «şairlerin büyük yalancılar oldukları»ni söyleyelim) ne de başka herhangi bir bilimin böyle bir bilimden daha şerefli olduğu düşünülebilir. Çünkü en tanrısal bilim, aynı zamanda en şerefli bilimdir ve yalnızca bu bilimin iki bakımdan en tanrısal bilim olması gerekir. Çünkü tanrısal bilim, Tanrı'nın kendisine sahip olması en uygun olan bilimdir. Yine o, tanrısal şeyleri ele alacak olan bir bilimdir. Şimdi bu iki niteliğe yalnızca sözünü ettiğimiz bilim sahiptir. Çünkü 1)Tanrı'nın herşeyin nedenleri arasında. olan bir varlık ve ilk ilke olduğu düşünülür ve 2) böyle bir bilim ya yalnız Tanrı'nın sahip olabileceği veya diğerlerinden önce O'nun sahip olacağı bir bilimdir. Kuşkusuz bütün diğer bilimler, bu bilimden daha zorunludurlar; ancak hiçbirisi ondan daha üstün değildir.

Bununla birlikte ona sahip olmanın bir anlamda bizi başlangıçtaki araştırmamıza tamamen ters düşen bir sonuca götürmesi gerekir. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi bütün insanlar önce şeylerin oldukları gibi olmalarına hayret etmekle işe başlarlar. Burada durum kendi kendilerine hareket eden kuklalarla, gündönümleriyle veya bir karenin köşegeninin kenarı ile ölçülemezliği olgusu ile karşılaştıklarında gösterdikleri davranışta olduğu gibidir. Çünkü henüz nedenini kavramamış olan herkese, en küçük birimle bile ölçülmesi mümkün olmayan bir şeyin olması hayret verici görünür. Ancak bizim tersine ve atasözüne göre daha iyi olan duruma erişmemiz gerekir. Nedenlerini öğrendiğimizde bu örneklerde de o ortaya çıkar: Çünkü bir geometriciyi köşegenin ölçülebilir olmasından daha fazla hayrete düşürebilecek bir şey yoktur.

O halde böylece aradığımız bilimin mahiyetinin ne olduğunu ve araştırma ve tüm incelemelerimizin erişmesi gereken niteliklerin hangileri olduğunu belirtmiş olduk.

(980a - 983a)

**Aristoteles, METAFİZİK**, (çev. **Ahmet ARSLAN**), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1985.

[ s.:79 - 90 ] ( Açıklama notları ve dipnotları alıntılanmamıştır. - s.gky )